

**РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ЗБРОЯ» У ЗАГАЛЬНІЙ ЧАСТИНІ
КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ****UNDERSTANDING THE CONCEPT OF “WEAPONS” IN THE GENERAL PART
OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE****Щербина Н.О., аспірант
кафедри кримінального права та кримінології***Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
суддя**Солонянський районний суд Дніпропетровської області*

На даний час національне правове суспільство лишилося сам на сам з труднощами тлумачення такого загальнозживаного поняття як «зброя». Кількість вчинюваних кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби, так звані військові кримінальні правопорушення і кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку під час оголошеного військового стану на жаль, лише набирає обертів. Кожен з них вчиняється зі застосуванням зброї, адже як війна без застосування зброї не можлива, так і вчинення принаймні вказаної категорії злочинів не обходиться без неї.

Ймовірність безпосереднього застосування за своїм прямим призначенням зброї під час вчинення будь-якого кримінального правопорушення зростає в сучасному суспільстві щодня. Проте на даний час чинний Кримінальний кодекс України [1] не вбачає таку обставину, як застосування зброї під час вчинення кримінальних правопорушень в якості обставини, яка обтяжує покарання.

У статті наведено аналіз Загальної частини Кримінального кодексу України (далі – КК) на предмет вживаності дефініції «зброя». Під час такого аналізу з'ясовано, що визначення цього поняття взагалі відсутнє в цій частині Кодексу, як і в цілому в національному законодавстві.

Поняття «зброя» в Загальній частині КК тісно пов'язане та межує з такими поняттями як «будь-які інші засоби чи предмети для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб» та «озброєння».

У процесі дослідження цієї частини Кодексу було встановлено, що динаміка вживаності самого поняття «зброя» активізувалася зокрема у зв'язку з початком активної фази збройної агресії відносно нашої держави. Поява в Загальній частині КК статті 43¹ [1], яка декларує відсутність складу кримінального правопорушення, існування права на захист Вітчизни та виключає кримінальну відповідальність за застосування зброї, зумовлена саме такими подіями та спрямована на посилення можливостей захисту України та її громадян.

Тому метою статті обрано аналіз використання поняття «зброя» в Загальній частині КК [1] та обґрунтування пропозиції щодо доцільності визнання такої обставини, як застосування зброї під час вчинення кримінальних правопорушень – обтяжливою покарання обставиною. У статті викладено обґрунтування та пропозиції стосовно внесення відповідних змін до КК не лише в частині кваліфікації військових злочинів. Висловлено думку про те, що така обставина обтяжує вчинення будь-якого кримінального правопорушення.

Ключові слова: зброя, дефініція, злочин, кримінальні правопорушення, Кримінальний кодекс, обставини, які обтяжують покарання.

Currently, the national legal community finds itself alone in facing the difficulties of interpreting such a commonly used concept as "weapon". The number of criminal offenses against the established order of military service, so-called military criminal offenses, and criminal offenses against peace, the security of humanity, and the international legal order during the declared state of war, is unfortunately only gaining momentum. Each of these is committed with the use of weapons, as war without the use of weapons is not possible, and the commission of at least the mentioned category of crimes cannot do without it.

The likelihood of the direct use of weapons for their intended purpose during the commission of any criminal offense increases daily in modern society. However, currently, the Criminal Code of Ukraine [1] does not consider such a circumstance as the use of weapons during the commission of criminal offenses as an aggravating circumstance.

The article provides an analysis of the General Part of the Criminal Code of Ukraine (hereinafter – CC) on the use of the definition "weapon". During such an analysis, it was found that the definition of this concept is generally absent in this part of the Code, as well as in the national legislation as a whole.

The concept of "weapon" in the General Part of the CC is closely related to and borders on such concepts as "any other means or objects for defense from an attack by an armed person or group of persons" and "arms".

During the study of this part of the Code, it was established that the dynamics of the use of the concept "weapon" was particularly activated in connection with the beginning of the active phase of armed aggression against our state. The appearance in the General Part of the CC of Article 43¹ [1], which declares the absence of the composition of a criminal offense, the existence of the right to defend the Homeland, and excludes criminal responsibility for the use of weapons, is due precisely to such events and is aimed at enhancing the possibilities for the defense of Ukraine and its citizens.

Therefore, the purpose of the article is chosen to analyze the use of the concept "weapon" in the General Part of the CC [1] and to substantiate the proposal regarding the advisability of recognizing such a circumstance as the use of weapons during the commission of criminal offenses – as an aggravating circumstance. The article presents justification and proposals regarding the introduction of corresponding changes to the CC not only in the part of the qualification of military crimes. The opinion is expressed that such a circumstance aggravates the commission of any criminal offense.

Key words: weapon, definition, crime, criminal offenses, Criminal Code, aggravating circumstances.

Постановка проблеми. В той час коли мова заходить про зброю, в уяві кожної пересічної громадянина, так і обізнаного та досвідченого правника виникає образ що найменше вогнепальної зброї. Кожного дня українці чують завивання сирен, які сповіщають про повітряну тривогу. В цей момент вже всі громадяни уявлять щонайменше ракетноносії, дрони та балістичні ракети. У тихі довоєнні часи слово «зброя» асоціювалася щонайменше з холодною та вогнепальною зброєю. Та чи є вірним таке уявлення з точки зору кримінального права? Що включає в себе таке нормативно-правове

визначення? Та чи існує воно взагалі насамперед в Кримінальному кодексі України [1]?

Зазвичай правники, вивчаючи будь-який нормативно-правовий документ, для правильності сприйняття всіх його норм та положень, очікують спочатку ознайомитися з наповненням змісту кожного терміну. Для цього в деяких нормативно-правових актах присвячують окрему статтю з назвою «терміни», зустрічаються навіть «глосарії», як в проєкті КК [2].

Чинний КК має цілу частину під назвою «Загальна», яка покликана унормувати в собі всі принципи та положення

щодо його застосування. І якщо Особлива частина КК містить в собі склади кримінальних правопорушень, в яких діяння кваліфікуються із застосуванням зокрема саме зброї, як наприклад поширення інформації про направлення, переміщення зброї... незаконне поводження зі зброєю..., то Загальну частину не характеризує наявність в ній такого визначення. Ба більше, в цій частині кодексу ми не знайдемо визначення жодному поняттю. Можливо саме тому проєкт КК побудований кардинально інакше і в ньому наявний глосарій, що мстить в собі визначення кожного поняття, яке використовується в Кодексі. До речі, поняттю «зброя» розробники проєкту приділяють належну увагу та воно є досить динамічним та змінюваним.

Однак повернемося все ж таки до чинного законодавства. Про відсутність законодавчо закріпленого загального поняття «зброя» ми вже згадували в своїх роботах [3], а також висловлювали пропозиції як можна вийти з ситуації, що склалася [4]. Разом з тим напрацювання зрілої, наповненої дефініції є задачею більш об'ємною. Тому в цій статті розглянемо проблему відсутності такого визначення в Загальній частині КК та з'ясуємо, а чи дійсно відсутність такого визначення є правовою проблемою та чи потребує Загальна частина КК цього поняття. Також поміркуємо над питанням чому вчинення кримінальних правопорушень із застосуванням зброї не включено до переліку обставин, що обтяжують покарання. Чи може вважатися така обставина обтяжливою покарання в разі вчинення будь-якого кримінального правопорушення, вчиненого із застосуванням зброї. Чи лише вчинення саме злочинів, а не проступків? А можливо лише вчинення військових злочинів? Саме ці питання будемо намагатися висвітлити у цій статті.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми.

До обставин, які обтяжують покарання стаття 67 КК відносить зокрема вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій.

Аналізом доцільності доповнення списку обставин, які обтяжують покарання новими обставинами займалися Бабанли Р. [5], Войчук А. Б. [6], Лемішко Ю. Ю. [7], Федорчук І. М. [8]. Вчені досліджували саме ознаки тих обставин, які заслуговують на визнання такими що обтяжують покарання. За наявності сукупності певних ознак вчені пропонували або навпаки доводили безпідставність віднесення тієї чи іншої ознаки до числа тих, що обтяжують покарання.

Між тим, Загальна частина КК й досі не містить нормативно-закріпленого визначення «зброї» та межує на даний час з суміжними поняттями, що судячи з судової практики сприймається не однозначно в кожному окремому випадку.

Тобто, перш ніж говорити про те, чи обтяжує така обставина як застосування зброї покарання за вчинений той чи інший злочин або проступок, перш за все слід виходити з того – а що саме є зброя.

Метою даної статті є аналіз Загальної частини КК на предмет вживаності поняття «зброя» та обґрунтування пропозиції щодо доцільності визнання такої обставини, як застосування зброї, обтяжливою покарання обставиною.

Виклад основної проблеми. Стаття 36 КК вказує на те, що не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб.

Частина 3 статті 43¹ КК закріплює, що особа не підлягає кримінальній відповідальності за застосування зброї (озброєння), бойових припасів або вибухових речовин проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, та за пошкодження чи знищення у зв'язку з цим майна [1].

На цьому згадування в Загальній частині КК про зброю завершується.

За даними Єдиного державного реєстру судових рішень за період з 01 січня 2023 року по 31 грудня 2023 року було ухвалено 5 230 вироків за вчинення кримінальних правопорушень із застосуванням зброї.

Більшість вироків, якими особи були засуджені за вчинення злочинів, передбачених статтями 115-121 КК, містить посилення на застосування холодної або вогнепальної зброї. Разом з тим непоодинокі випадки застосування злочинцями розкладних та складних, туристичних ножів, ножів із дерев'яною рукояткою, виготовлених промисловим способом та які відносяться до виробів господарсько-побутового призначення і не є холодною зброєю. Також з аналізу вироків з'ясовано, що аналогічні злочини вчиняються із застосуванням предметів, які мають гостру контактуючу слідоутворюючу поверхню, яким могло бути лезо сокири.

Наприклад, у вирокі Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області від 10 липня 2023 року у справі № 274/6231/22 вказано, що при проведенні судово-медичної експертизи у потерпілого були виявлені тілесні ушкодження, характеристика яких дозволяє вважати, що останні виникли від дії тупої травмуючої контактуючої, слідоутворюючої поверхні, не залишивши в них яких-небудь специфічних та характерних ознак, що дозволяють ідентифікувати цю поверхню та могли виникнути при нанесенні ударів натуральною зброєю чоловіка, якою є кулаки, ноги взуті у взуття [9].

Отже судова практика визнає зброєю не лише засоби та певні предмети, а навіть виокремлює і натуральну зброю, якою може бути і кулак, і взута нога. Дійсно, взутою ногою злочинець може завдати більш тяжких тілесних ушкоджень, ніж босою. Про використання ножів та сокир звичайно немає жодних заперечень.

Вказане різноманіття засобів вчинення злочинів дозволяє говорити про те, що систематизація таких засобів та їх узагальнення, їх ідентифікація є важливими елементами під час кримінально-правового аналізу дій осіб, які їх вчинили. На нашу думку нормативно-правове закріплення поняття «зброя» саме в Загальній частині КК дозволить процесуально зекономити час на проведенні відповідних експертиз для вирішення питання про те, чи є той чи інший засіб/предмет зброєю. Звичайно, що ми не пропонуємо взагалі відмовитися від проведення експертизи зброї та слідів її використання. Проте закріплення в законі про кримінальну відповідальність чіткого правового узагальнюючого поняття «зброя» полегшить питання правової кваліфікації.

Пропонуємо таке визначення включити до змісту саме Загальної частини КК, оскільки остання покликана встановлювати правила застосування закону про кримінальну відповідальність.

Вважаємо, що доцільним також є внесення змін до статті 36 КК шляхом доповнення її приміткою, в якій слід навести визначення «зброї». Адже саме стаття 36 нормативно закріплює випадки відсутності кримінальної відповідальності, як наслідок застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб.

Наведення в примітці визначення «зброї» надасть правникам можливість вірно кваліфікувати діяння як злочинців, так і умовних жертв, які перебувають в стані необхідної оборони. Також дозволить відмежувати зброю, поняття про яку буде містити притаманні лише їй ознаки, від будь-яких інших засобів чи предметів, які використовувались для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб.

Вважаємо, що безспірною є позиція про те, що застосування зброї під час вчинення будь-якого кримінального правопорушення ставить таке правопорушення на один шабель вище в сенсі суспільної небезпеки, оскільки застосування зброї в будь-якій сфері життя, це надзвичайна подія.

3 01 вересня 2001 року, тобто з дати набрання чинності КК – стаття 67, яка містить вичерпний перелік обставин, що обтяжують покарання, не доповнювалася новими обставинами до кінця 2017 року. Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» статтю 67 КК було доповнено переліком оновлених та навіть новими обставинами. Так, обтяжуючим покаранням стало вчинення злочину на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевої приналежності [10].

Хочемо звернути увагу на те, що в тексті КК цей пункт викладений дещо інакше, оскільки вказує на те, що вчинення не лише злочину, а взагалі кримінального правопорушення, тобто як злочину так і проступку за наведених обставин є обтяжуючою покарання обставиною.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» у пунктах 2–4, 6–9, 13 частини першої, у частинах другій і четвертій статті 67 слово «злочин» в усіх відмінках і числах було замінено словами «кримінальне правопорушення» у відповідному відмінку і числі [11].

Отже, вчинення кримінального правопорушення щодо особи похилого віку, особи з інвалідністю або особи, яка перебуває в безпорадному стані, або особи, яка страждає на психічний розлад, зокрема на недоумство, має вади розумового розвитку, а також вчинення кримінального правопорушення щодо малолітньої дитини або у присутності дитини, а також вчинення кримінального правопорушення щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах теж віднесено до обставин, які обтяжують покарання [10]. Тобто КК відносить до таких обставин саме надзвичайні події, що на нашу думку притаманно також і застосуванню зброї.

Під час включення до статті 67 вказаних обставин, законодавці керувалися тим, що внесення запропонованих змін до законодавчих актів України дозволить запровадити додаткові заходи, спрямовані на створення запобіжних, захисних та каральних кримінально-правових механізмів боротьби з різним формами насильства стосовно жінок, а також з домашнім насильством, чим буде забезпечено відповідність законодавства України сучасним європейським стандартам у цій сфері та нагальним потребам українського суспільства [11].

Значить відповідність законодавства України сучасним європейським стандартам та нагальним потребам українського суспільства є ще однією достатньою підставою для обґрунтування необхідності включення тієї чи іншої обставини до переліку таких, що обтяжують покарання. Звісно за умови, що така обставина повинна мати значний вплив на відповідальність та покарання і знаходитися поза колом типових обставин вчинення кримінальних правопорушень.

Ми пам'ятаємо, що обставини, які закріплені в статті 67 КК додатково характеризують особу обвинуваченого, що дозволяє суду індивідуалізувати покарання. Звичайно, що такі обставини мають специфіку не типовості, тобто знаходяться поза межами типових обставин за яких вчиняється більшість злочинів, склади яких задекларовані в КК.

Тобто у випадку, коли законодавець вбачає підвищену суспільну небезпеку кожного з певних ознак або обставин за яких вчиняється злочин, в такому разі ці ознаки набувають статусу обставин, що обтяжують покарання.

На нашу думку вчинення будь-якого кримінального правопорушення – проступку чи злочину із застосуванням зброї заслуговує на визнання вчиненого діяння таким, що вчинений з підвищеною суспільною небезпекою та є над-

звичайною подією, оскільки наявність зброї у злочинця надає йому певну силу перевагу та нівелює певні обставини безпеки.

Обґрунтовуючи необхідність включення такої ознаки до обставин, що обтяжують покарання слід вказати на те, що така ознака вже передбачена в деяких складах кримінальних правопорушень в Особливій частині КК. Так, частина 2 статті 146 [1] передбачає кримінальну відповідальність у вигляді обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк за незаконне позбавлення волі або викрадення людини, вчинені зокрема із застосуванням зброї.

Також важко уявити собі вчинення бандитизму без застосування зброї, оскільки саме ця ознака є вирішальною для кваліфікації дій за статтею 257 КК. Вчинення терористичного акту та незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами теж не можливо вчинити без зброї.

Масові заворушення, хуліганство, незаконне перетинання державного кордону, навіть перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу можуть вчинятися із застосуванням зброї. Годі й говорити про військові кримінальні правопорушення.

У той же час деякі з названих складів навіть не відносять застосування зброї до кваліфікуючих обставин. На нашу думку це стосується таких злочинів, які априорі неможливо вчинити без застосування зброї. Наприклад, бандитизм або терористичний акт. Звичайно, що в таких випадках застосування зброї не може вважатися обставиною, яка обтяжує покарання, оскільки вона входить до складу злочину та є лише кваліфікуючою обставиною.

Разом з тим, вчинення одного з найтяжчих злочинів проти життя та здоров'я – завдання умисного тяжкого тілесного ушкодження, не кваліфіковане за такою ознакою як застосування зброї. Ми не погоджуємося з таким станом речей, оскільки вважаємо, що з огляду на змістовно-наповнену судову практику по даній категорії справ, остання свідчить про те, що тяжкі тілесні ушкодження завдаються різними способами, та найчастіше із застосуванням зброї та різних предметів, які мають контактуючу поверхню та завдають тілесні ушкодження більшої руйнівної сили. Звичайно, що значущу роль відіграє спрямованість умислу обвинуваченого.

Тож вироки судів свідчать про те, що від спрямованості умислу, дії обвинуваченого можуть бути перекваліфіковані на нетяжкий злочин – необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження. На наш погляд не можливо не погодитися з тим, що завдання удару під час бійки, від якого потерпілий отримує тяжкі травми не можна прирівняти за суспільною небезпекою до отримання таких ушкоджень від ножа чи пістолета.

Звичайно, що завдання тяжких тілесних ушкоджень (умисно чи з необережності) із застосуванням зброї безумовно повинно мати більш значущий вплив на відповідальність та покарання.

Тому, враховуючи що вчинення кримінального правопорушення із застосуванням зброї є надзвичайною подією, все ж таки воно не належить до категорії типових обставин та має значний вплив для призначення покарання, тому ми вважаємо, що пропозиція стосовно включення цієї обставини до статті 67 КК є обґрунтованою. Крім того, в такому разі національне законодавство наблизиться до сучасних європейських стандартів в питанні захисту прав та основоположних свобод.

Висновки. У Загальній частині КК на жаль, не існує чіткого визначення поняття «зброя», яке досить широко межує з суміжними поняттями. Таке межування достатньо ускладнює кваліфікацію дій осіб через призму статей 36, 431 КК та за частиною 4 статті 296 КК. Тому, формулювання поняття «зброя», його наукове обґрунтування і включення до змісту Загальної частини КК слугуватиме

основою для врегулювання питань кваліфікації кримінальних правопорушень. Доцільним вважаємо внесення змін до Загальної частини КК саме в якості примітки до статті 36. З огляду на не типовість та значну суспільну

значимість, пропонуємо визнати вчинення кримінального правопорушення із застосуванням зброї як обставину, яка обтяжує покарання та внести відповідні зміни до статті 67 КК.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України. Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III/Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3899> (дата звернення: 27.03.2024).
2. Текст проекту Кримінального кодексу України станом на 25 лютого 2024 року. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (дата звернення: 27.03.2024).
3. Щербина Н. О., Шаблюстий В. В. Поняття «зброя» в Кримінальному кодексі України та проекті Кримінального кодексу. *Науково-виробничий журнал «Держава та регіони»*. 2022. №3. С.67-71. URL: <http://law.stateandregions.zp.ua/issue-3-2022> (дата звернення: 21.02.2024).
4. Щербина Н. Перспективи визначення поняття «зброя» в національному законодавстві. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. 3. С.445-450. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/?page_id=1651 (дата звернення: 27.03.2024).
5. Бабанли Р. Ш. Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. 488 с. (дата звернення: 27.03.2024).
6. Войчук, А. Б. Обставини, які обтяжують кримінальне покарання [Текст] / А. Б. Войчук // *Новації та виклики юридичної освіти* : зб. тез доп. Міжнар. наук. студ. конф. (м. Тернопіль, 04 жовтня 2017 р.). – Тернопіль : THEU, 2017, С. 151-154. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/24247> (дата звернення: 27.03.2024).
7. Лемішко Ю. Ю. Про доцільність доповнення переліку обставин, які обтяжують покарання. 2015. № 4. С. 155–161. URL: <http://surl.li/gzmbb> (дата звернення: 27.03.2024).
8. Федорчук І. М. Обставини, які обтяжують покарання за кримінальним правом України: монографія. – Львів: ЛьвДУВС, 2017. – 240 с. URL: <http://surl.li/gzmbb> (дата звернення: 27.03.2024).
9. Вирок Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області від 10 липня 2023 року у справі № 274/6231/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112071871> (дата звернення: 27.03.2024).
10. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Закон України від 06 грудня 2017 р. № 2227-VIII/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#n10> (дата звернення: 27.03.2024).
11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень. Закон України від 22 листопада 2018 р. № 2617-VIII/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text> (дата звернення: 27.03.2024).
12. Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Пояснювальна записка до проекту Закону України від 12 липня 2016 р. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59648 (дата звернення: 27.03.2024).